

Enhancement of Community Communication Capacity with Participation of Villagers in Sustainable Community Development in Nong Mek Subdistrict, Na Chueak District, Maha Sarakham Province

Vutipol Chutjaraskul¹ and Peerapot Yodying²

Received	Reviewed	Revised	Accepted
08/10/2564	19/08/2564	01/12/2564	02/12/2564

Abstract

This research aimed to enhancing communication potential and study the effects of enhancing the potential of community communication with the participation of villagers in sustainable community development in the Nong Mek sub-district, Na chueak district, Mahasarakham province is a Participatory Action Research (PAR). The population used in the research is 6,675 people in Nong Mek sub-district. The Random sampling by purposive sampling method and sample size, including 90 community mass media leaders, public relations officers, youth and interested parties. The research tools used in the research were in-depth interview, focus group, brain storming and participatory observation. Data analysis there is a triangular data check.

The result of organizing workshops to enhance the capacity of 2 persons in the media, namely, community leaders and 30 students Makes the communication style of people in the community change to truly participate Both in the role of communication direction Information flow from communication in the community for sustainable community development in Nong Mek Sub-district, the enabling people to communicate easily and quickly both inside and outside the village district or district people can get information about the situation. Whether it is agriculture, economy, politics, public health, education and new production technology as well as changes in the weather which leads to better quality of life for people make the community as a whole develop faster.

Keywords: Empowerment, Participatory Community Communication, Sustainable Community Development

---

¹ Rajabhat Mahasarakham University, E-mail: vutipol@hotmail.com

² Rajabhat Mahasarakham University, E-mail: vutipol@hotmail.com

การเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชน อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

วุฒิปอล ฉัตรจรัสกุล³ และพีรพจน์ ยอดยิ่ง⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็กจำนวน 6,675 คน ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และกำหนดขนาดตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน สื่อสารมวลชน นักประชาสัมพันธ์ อสม. เยาวชนและผู้สนใจ จำนวน 90 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การระดมสมอง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยในการวิจัยครั้งนี้มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ผลจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเสริมศักยภาพสื่อบุคคล จำนวน 2 รุ่น ได้แก่ ผู้นำชุมชนและอสม จำนวน 30 คน นักเรียนในโรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก 5 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 50 คน โดยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแล้ว ทำให้รูปแบบการสื่อสารของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้งในด้านบทบาทการสื่อสาร ทิศทางการสื่อสาร การไหลของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจากการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมภายในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลหนองเม็ก ทำให้ประชาชนสื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ทั้งภายในและภายนอกตัวหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอ ประชาชนสามารถรับรู้ข่าวสารได้เท่าทันต่อสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุขการศึกษา และเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ อันนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ทำให้ชุมชนโดยรวมพัฒนาได้เร็วขึ้น

คำสำคัญ: การเสริมศักยภาพ, การสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วม, การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

บทนำ

การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการสร้างอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อก้าวสู่ความทันสมัยและการกินดีอยู่ดีของประชาชนได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศซึ่งปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับที่ 12 อย่างไรก็ตามแม้ว่าการพัฒนาจะส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญและประชาชนกินดีอยู่ดีมากขึ้นแต่ความเจริญดังกล่าวเป็น

³ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, E-mail: vutipol@hotmail.com

⁴ Rajabhat Mahasarakham University, E-mail: vutipol@hotmail.com

การกระจุกตัวอยู่ในภาคผู้บริโภครายกลุ่มเท่านั้นเมื่อเทียบกับผู้ผลิตของประเทศขนาดใหญ่ก็ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรชาวไร่ ชาวนา และชาวชนบทที่ได้รับความเจริญอย่างไม่ทั่วถึงความอ่อนแอของภาคการเกษตรที่ต้องหันมาพึ่งระบบตลาดและพ่อค้าคนกลางทำให้เกิดความไม่มั่นคงของชีวิตรวมถึงการผลิตอาหารจากที่เคยปลูกเองกินเองและสงขายแต่ปัจจุบันเป็นการผลิตเพื่อส่งออกและต้องไปซื้ออาหารเหล่านั้นมาบริโภค กระบวนการเร่งผลผลิตนำมาซึ่งความเสี่ยงของทรัพยากรธรรมชาติมีของเหลือทิ้งเป็นมลพิษสู่สิ่งแวดล้อมมาก และทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ขาดสมดุล เกษตรกรมีการทำการเกษตรโดยใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นพิษกับสิ่งแวดล้อม ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันราคาผลผลิตกลับลดลง เกษตรกรไม่สามารถตั้งราคาผลผลิตเองได้ ราคาผลผลิตตกต่ำ เพื่อเป็นการเพิ่มผลิตเกษตรกรต้องใช้สารเคมีจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของระบบนิเวศ

จากสภาพปัญหาการสื่อสารของชุมชนในการสื่อสารด้านการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ที่ผ่านมาในขบวนการชุมชนเองมักพบว่าคนที่มีความรู้การพัฒนาในพื้นที่มักไม่ใช่คนทำงานด้านการสื่อสาร ขณะที่คนทำงานด้านการสื่อสารก็พร้อมจะทำงานเต็มที่แต่ไม่มีข้อมูลดังนั้นจึงได้มีการปรับแผนการทำงาน ขบวนการชุมชนหรือขบวนการจังหวัดใหม่ โดยทุกครั้งที่มีการวางแผนการทำงานให้มีการบรรจุแผนการสื่อสารไปพร้อมกันด้วย โดยช่องทางในการสื่อสารนั้นมีอยู่มากมาย มิใช่ว่าจะเป็นแต่การทำงานกับสื่อใหญ่ๆ เท่านั้น แต่การสื่อสารนั้น ทำได้หลายระดับ เช่น การประชุมก็เป็นการสื่อสาร การทำป้ายรณรงค์ต่างๆ ก็เป็นการสื่อสาร การพบผู้ว่า นายอำเภอ ชาวบ้าน ก็เป็นการสื่อสาร ทุกคนสามารถคิดได้อย่างไร ชิดจำกัด ส่วนในการสื่อสารในการจัดการป่านั้นมีเพียงการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ในกลุ่มที่ใช้ป่า อีกทั้งสื่อที่มีอยู่เดิมในหมู่บ้าน เช่น การแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมหมู่บ้านก็ได้ถูกนำมาใช้อีกต่อไป เพราะในอดีตชาวบ้านมีความขัดแย้ง กันอันเนื่องมาจากการบุกรุกป่าของสำนักสงฆ์ ส่วนการสื่อสารกับสังคมภายนอกนั้น พบว่าแกนนำได้ติดต่อสื่อสารกับภายนอกชุมชนมาก แกนนำมีบทบาทในเครือข่ายป่าชุมชน แต่ประโยชน์ที่กลับเข้ามาในหมู่บ้านมีน้อย สภาพการสื่อสารดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการขาดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึงชุมชนขาดการใช้การสื่อสารเป็นหนทางเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วม โดยจะเห็นว่าเมื่อสมาชิกในชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการ สื่อสารเกี่ยวกับการจัดการป่าอย่างต่อเนื่อง ผลสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน ก็ยากที่จะเกิดขึ้น

ดังนั้นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยหลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนในการพัฒนาไปสู่ขีดความสามารถในการพึ่งตนเองหรือความเข้มแข็งของชุมชนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนอาจจะมุ่งเน้นการพัฒนาความเข้มแข็งในมิติใดมิติหนึ่งเท่านั้นก็ได้ ทั้งนี้อาจเนื่องจากเงื่อนไขหรือวิธีการที่จะนำไปสู่สภาวะที่เข้มแข็งในแต่ละด้านในแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกันออกไปตามบริบทภูมิสังคม ฉะนั้นการมีส่วนร่วมและความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งก็จะทำให้ส่งผลต่อคุณภาพของเนื้องานออกมาได้ผลดี (Saengsri, T., 2015)

การสื่อสารในชุมชนที่ดีย่อมเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งที่ช่วยสร้างการยอมรับและผลักดันให้เกิดความสำเร็จขึ้นในงานพัฒนารวมทั้งสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและแนวทางแก้ไขให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของชุมชน

ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ 99,742 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลสำโรง ทิศใต้ติดต่อกับบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลนาเชือก ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลพอน สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับกับที่ดอน มีจำนวนหมู่บ้าน 20 หมู่บ้าน ประชากรทั้งสิ้น 6,675 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,576 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง แตงโม ข้าวโพด มีการรวมกลุ่ม คือ กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มข้าวกล้อง มีอ่างเก็บน้ำห้วยค้อและห้วยลำพังชู เป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้ในการทำ การเกษตร มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนท้องถิ่น (Nong Mek Subdistrict Administrative Organization, 2018)

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการที่เกิดขึ้นและใช้เป็นแนวทางสำหรับการออกแบบปฏิบัติการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชน สนับสนุนการสร้างความมั่นคงทางอาหาร การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการป่าชุมชน การบริหารจัดการน้ำในชุมชน เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชนอย่างยั่งยืน ตลอดจนสรุปถอดบทเรียนต้นแบบของการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของตำบลหนองเม็ก เพื่อให้ชาวบ้านทุกกลุ่มและเยาวชนได้ใช้ศึกษาการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร จัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนตนเองได้อย่างยั่งยืน เป็นการศึกษาอนุระบบเพื่อการพัฒนาบุคคลในชุมชนให้มีความรู้ทักษะและประสบการณ์ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ เพื่อที่จะได้แก้ปัญหา การขาดแคลนอาหารทำให้อาหารปลอดภัยและเพียงพอให้คนรุ่นหลังในอนาคต ซึ่งบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัย เรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม (Communications contribute to sustainable community development in Nong Mek Sub-District, Na Chueak District, Maha Sarakham Province)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย มีดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเม็กอำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ การเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

3. ขอบเขตด้านประชากร: ตัวแทนครัวเรือนในตำบลหนองเม็ก 1,576 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 6,675 คน โดยการเลือกแบบเจาะจงได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้สื่อข่าว นักสื่อสารมวลชน อสม. เยาวชน ผู้สนใจ จำนวน 90 คน ชุมชนตำบลหนองเม็กเป็นชุมชนที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความต้องการพัฒนาเรื่องการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน เรื่อง การสร้างความมั่นคงทางอาหาร การอนุรักษ์ทรัพยากร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ขอบเขตด้านเวลา: ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ มีระยะเวลาทั้งสิ้น 10 เดือน เริ่มตั้งแต่ 1 ตุลาคม ถึง ธันวาคม 2560 เดือน มกราคม ถึง กันยายน 2561

การทบทวนวรรณกรรม

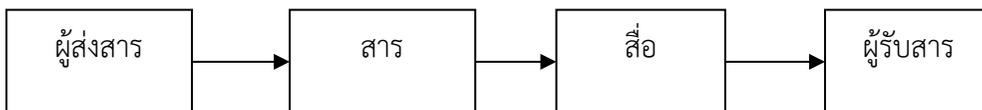
1.แนวคิดการสื่อสาร

การสื่อสาร (Communication) เป็นพฤติกรรมขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การสื่อสารเป็นรากฐานของกิจกรรมทางสังคมและการเมืองทุกชนิด มนุษย์ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองและอาศัยการสื่อสารเพื่อการอยู่ร่วมกันกับผู้คนในสังคมเป็นไปโดยปกติสุข ซึ่งการสื่อสารมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Communication อันมีรากศัพท์ มาจากภาษาละตินว่า Communis แปลว่า ความเหมือนกัน ความร่วมกัน ดังนั้น ถ้าแปลความตามรากศัพท์เดิม ย่อมหมายความว่า เมื่อใดที่มนุษย์ทำการสื่อสาร นั้นย่อมหมายถึงว่า เขากำลังทำกิจกรรมที่มุ่งสร้างความเหมือนกัน หรือความคล้ายคลึงกัน ให้เกิดขึ้นกับบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วย หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การสื่อสาร คือ การที่มนุษย์พยายามที่จะแลกเปลี่ยน (Share) ข้อมูลข่าวสาร (Information) ความคิด (Idea) และทัศนคติ (Attitude) ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายดังนี้

การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง” (Everett M. Rogers and F. Floyd Shoemaker, 1971) การสื่อสาร คือ กระบวนการซึ่งสารถูกส่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร” (Satawatin, P., 2003) การสื่อสาร หมายถึง การติดต่อกันระหว่างมนุษย์เพื่อทำให้รับรู้เรื่องราว อันมีความหมายร่วมกัน และเกิดการตอบสนองต่อกัน” (Yamaphai, S., 1983) ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการสื่อสารหมายถึงกระบวนการถ่ายทอดสาร (Message) จากผู้ส่งสาร (Sender) ไปยังผู้รับสาร (Receiver)

โดยผ่านช่องทางสื่อ (Channel) เพื่อการรับรู้เรื่องราว อันมีความหมายร่วมกันและเกิดการตอบสนองต่อกัน

แบบจำลองกระบวนการการสื่อสาร: การสื่อสารซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งนั้น มีรูปแบบและขั้นตอนต่างๆ ซึ่งสามารถเขียนเป็นแบบจำลองได้ ดังนี้ (Satawatin, P., 2003)

แผนภาพ 1 แสดงแบบจำลองกระบวนการสื่อสาร (Satawatin, P., 2003)

จากแผนภาพ เมื่อผู้ส่งสารต้องการจะทำการสื่อสาร ผู้ส่งสารก็ต้องนำเอาสิ่งที่ตนต้องการจะสื่อสารมาผลิตให้ปรากฏเป็นสารแล้วถ่ายทอดผ่านสื่อเพื่อส่งไปยังผู้รับสาร ดังนั้นจากกระบวนการข้างต้น ผู้ส่งข่าวสารอาจจะเป็นบุคคล กลุ่ม หรือองค์การ เช่นเดียวกับผู้รับสาร ซึ่งการส่งสารจะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับความต้องการทัศนคติ ค่านิยม และการรับรู้ของทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ฉะนั้นกระบวนการติดต่อสื่อสาร ประกอบด้วย

1. ผู้ส่ง (Sender) หมายถึง ผู้พูด ผู้เขียน ผู้แสดงมีข่าวสาร ความคิดเห็น หรือความหมายที่ต้องการส่งไป การใส่รหัส (Encoding) ผู้ส่งพยายามเรียบเรียงความคิดนั้นๆ ออกมาเป็นคำพูด สัญลักษณ์ การแสดง ซึ่งการใส่รหัสเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะข่าวสารจะส่งผ่านไปถึงผู้รับได้ด้วยการมีสื่อ ถ้าผู้ส่งสารใช้สื่อได้ถูกต้อง และง่ายก็จะสะดวกต่อผู้รับสาร

2. ข่าวสาร (Message) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข่าวสารที่เป็นคำพูด หรือ ข่าวสารโดยไม่ใช่คำพูด ได้แก่ การใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อ

3. ช่องทางการสื่อสาร (Channel) เป็นการถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง ซึ่งการติดต่อสื่อสารจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ต้องมีช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับข่าวสารที่ส่งไป

4. ผู้รับ (Receiver) ผู้รับข่าวสารได้ดี ต้องสอดคล้องกับสื่อ ถ้าสื่อด้วยคำพูด ผู้รับต้องเป็นผู้ฟังที่ดี ถ้าสื่อด้วยการเขียน ผู้รับต้องอ่านและจับใจความให้ได้

การถอดรหัส (Decoding) เป็นกระบวนการตีความหมายของผู้รับ ซึ่งมีผลขึ้นกับประสบการณ์ และการประเมินผลของผู้รับ อาจหมายถึงอุปสรรคต่างๆ เช่น ความไม่ตั้งใจฟัง สื่อที่ขาดประสิทธิภาพ เสียงไม่ชัดเจน ฯลฯ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในช่วงของการใส่รหัสและถอดรหัส

ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) เป็นการกลับของกระบวนการติดต่อสื่อสาร ถึงความรู้สึกของผู้รับสารและผู้รับสารจะกลายเป็นผู้ส่งสาร ตามกระบวนการเช่นเดิมต่อไป

2. แนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชน (Community Communication)

การสื่อสารเพื่อชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อทราบถึงคุณลักษณะที่สำคัญของสื่อเพื่อการสื่อสารในระดับชุมชน (Kaewthep, K., 2000) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารชุมชน ดังนี้

2.1. การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Community) ซึ่งผู้ส่งสาร (Sender) และผู้รับสาร (Receiver) สามารถมีปฏิริยาโต้ตอบกัน (Interactivity) อยู่ตลอดเวลา ทั้งในลักษณะเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จึงทำให้ทั้งสองฝ่ายมีสถานะบทบาทไม่ตายตัวแต่จะมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทกันตลอดเวลา

2.2. ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Information Flows) มาจากทุกทิศทาง ทั้งจากบนลงล่าง (Downward Communication) จากล่างขึ้นบน (Upward Communication) และแบบแนวนอน (Horizontal Communication) หรืออาจจะมองนอกเหนือจากมิติเรื่องทิศทางเป็นเกณฑ์พิจารณาแล้ว มีนักวิชาการบางท่านใช้เกณฑ์เรื่องขอบเขตของชุมชนเป็นตัวแบ่งเป็น “ขอบเขตในชุมชน” และ “ขอบเขตภายนอกชุมชน” จากเกณฑ์นี้ทำให้มองเห็นทิศทางการไหลของข่าวสารใน 3 ทิศทาง คือ การไหลของข่าวสารจากสื่อภายนอกเข้ามายังชุมชน การใช้สื่อเพื่อส่งสารเรื่องราวของชุมชนออกไปยังภายนอกได้รับรู้ และการใช้การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชนด้วยตนเองเพื่อช่วยยกระดับความตระหนักเกี่ยวกับความต้องการที่แท้จริงและการแสดงออกซึ่งความเป็นตัวของตัวของชุมชน

2.3. เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน มีวิธีการและหลายแง่มุมที่สามารถกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชน มีการใช้ระดับของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์ มีเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ดังนี้ (1) ระดับชุมชน เป็นการสื่อสารโดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น (2) ระดับหน่วยงานนอกชุมชน เป็นการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับด้านการพัฒนาและการสื่อสาร (3) ระดับสังคมส่วนร่วม เป็นการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับกว้าง

อย่างไรก็ตามเงื่อนไขและอุปสรรคของการสื่อสารชุมชน การสร้างระบบการสื่อสารชุมชนขึ้นมา นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ทั้งด้านแนวทาง (Approach) และด้านเทคนิค ในการดำเนินการในภาคปฏิบัติให้มีผลอย่างจริงจังนั้น เงื่อนไขที่จะเอื้ออำนวยให้บรรลุเป้าหมายมีดังนี้

1. การสนับสนุนทางการเมือง (Political Back-up) เรื่องของการพัฒนาและการสื่อสารนั้นเป็นเรื่องที่จะหลีกเลี่ยงมิได้ทางการเมืองไม่ได้ เริ่มตั้งแต่ข้อเท็จจริงง่ายๆ รัฐและเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้กำหนดค่านิยมและดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ ดังนั้น หากกล่าวถึงเฉพาะเรื่องการสื่อสารชุมชน หากขาดการเห็นคุณค่าของการสื่อสารชุมชนจากผู้นำทางการเมือง คงเป็นไปได้ยากที่จะเกิดระบบการสื่อสารขึ้นมาในภาคปฏิบัติ การสนับสนุนทางการเมืองมีบทบาทที่สำคัญ 2 ประการ คือ เมื่อประชาชนมีโอกาสได้

แสดงความคิดเห็นต้องมีหลักประกันความปลอดภัยจากผู้มีอำนาจในการนำเสนอเรื่องข้อวิจารณ์ ข้อข้องใจของพวกเขา ประการที่สอง เมื่อมีเวลาที่ให้แสดงความคิดเห็น อาจมีผู้ที่ได้รับผลกระทบกระเทือนจากข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีหลักประกันว่า ผู้ที่นำข้อมูลมาเผยแพร่ต้องมีความปลอดภัย

2. แนวคิดที่ถูกต้องของ “การพัฒนา” แนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแนวใหม่นั้นจะเกิดขึ้นควบคู่กับแนวคิดการพัฒนาระบบนวัตกรรมที่ใหม่เท่านั้น หากในกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐหรือชาวบ้านเองยังคงทัศนะการพัฒนาแบบเดิมที่เน้น ความมั่นคงเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมก็จะเป็นไปไม่ได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่มักเกิดมาจากแนวคิดต่อการพัฒนาที่แตกต่างกัน

3. ต้องมีการยืดหยุ่น แม้ว่าทางอุดมคติของการดำเนินงานโครงการพัฒนาตามแนว Alternative Development นั้น ต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มดำเนินการ แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่มักจะเป็นผู้ที่วางแผนงานทั้งหมดเอาไว้ก่อน และชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติแล้ว ดังนั้น จึงเกิดความขัดแย้งเมื่อผู้ปฏิบัติไม่ได้เป็นผู้ร่วมวางแผนตั้งแต่แรก ซึ่งในการดำเนินโครงการจำเป็นต้องมีการยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง มิฉะนั้น ประชาชนก็จะไม่สามารถเห็นประโยชน์ของการสื่อสารเลย

4. ต้องมีการสนับสนุนจากท้องถิ่น ในขั้นตอนการลงมือ จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากท้องถิ่น ก่อน ซึ่งหมายถึงระดับของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือองค์กรการพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ทั้งการเงิน อุปกรณ์ คำแนะนำ เพื่อมิให้การสนับสนุนนั้นกลายเป็นการทำลายเป้าหมาย จำเป็นต้องมีการฝึกเจ้าหน้าที่ให้รู้จัก “วิธีการให้” เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

5. การฝึกการอบรม เจ้าหน้าที่ที่จะทำงานการสื่อสารชุมชนนั้น จะมีความรู้เพียงด้านสื่อเท่านั้นยังไม่พอ ยังจำเป็นต้องได้รับการอบรมด้านงานพัฒนาชุมชน ความรู้เรื่องชุมชน

6. ต้องมีระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ คงจะไม่มีประโยชน์อะไรที่จะกระตุ้นให้ประชาชนพูดแสดงความคิดเห็นของตนออกมา แล้วไม่มีช่องทางที่จะนำความคิดเห็นนั้นไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับฟัง กล่าวคือ ต้องมีระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ระบบการสื่อสารดังกล่าวอาจหมายถึงการมีเครือข่ายการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เช่น ตำแหน่งผู้ติดต่อเรื่องข่าวสารอยู่ในกลุ่มพัฒนา เป็นต้น

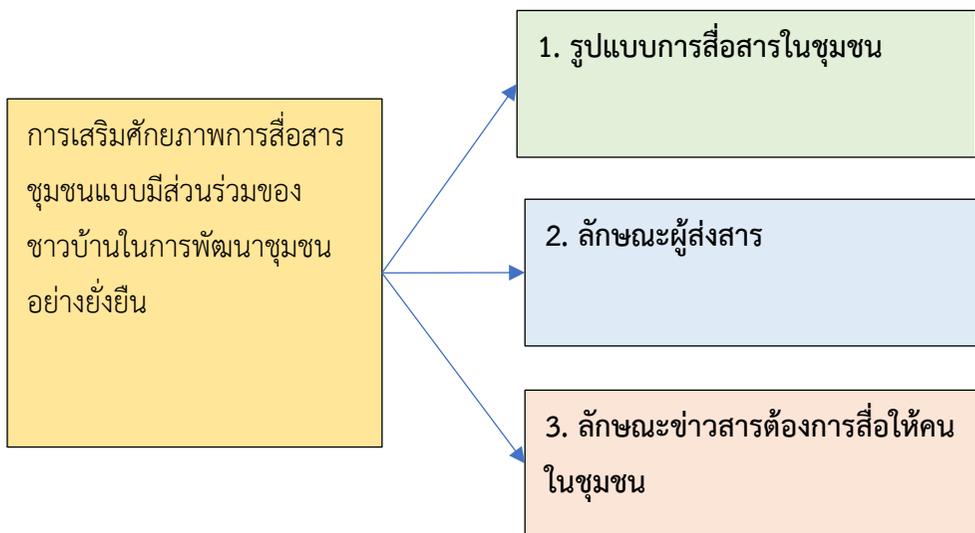
7. การมีเทคโนโลยีที่เหมาะสม การเลือกใช้เทคโนโลยีแต่ละชนิด แต่ละระดับต้องเหมาะสมกับลักษณะของงานพัฒนา การเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อการสื่อสารของชุมชนนั้น จะเลี่ยงหลักการ 2 แบบ คือ แบบมืออาชีพที่ต้องใช้สื่อที่ดีที่สุด มีประสิทธิภาพแม้จะมีราคาแพง หรือในตรงกันข้าม ต้องเลือกสื่อที่เรียบง่ายที่สุด ราคาถูกที่สุด โดยที่หลักการคือ ต้องเหมาะสมกับระดับของงานและสภาพความเป็นจริงของชุมชน สำหรับการสื่อสารชุมชน เราไม่อาจจะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยดังกล่าวเพียงอย่างเดียว เพราะยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีความสำคัญคล้ายกัน เช่น โอกาสในการเข้าถึงสื่อ (Accessibility) ความรวดเร็ว (Immediacy) และความยืดหยุ่น (Flexibility) และการวัดประสิทธิภาพของการสื่อสารก็ไม่ได้

อยู่ที่ “ตัวสื่อ” เท่านั้น แต่อยู่ที่ “คุณภาพที่สื่อสามารถกระตุ้น” ให้เกิดการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านได้

8. ความต่อเนื่อง เป้าหมายของการใช้สื่อชุมชนนั้น ก็เพื่อช่วยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ กระตุ้นการพึ่งตนเองและสร้างความคาดหวังใหม่ๆ โดยการนำเอาเทคโนโลยีทางการสื่อสารแบบต่างๆ เข้ามาในชุมชน ซึ่งระบบการสื่อสารของชุมชนจะต้องเปิดใช้ได้อยู่เสมอเมื่อชุมชนมีความต้องการ

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษา เรื่อง การเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

แผนภาพ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ได้แก่ ผู้นำชุมชน สื่อสารมวลชน นักประชาสัมพันธ์ อสม. เยาวชนและผู้สนใจ ได้มาโดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) และกำหนดขนาดตัวอย่าง 4 กลุ่มตั้งนี้รวมจำนวน 90 คน ดังนี้ (1) ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน (2) สื่อสารมวลชน นักประชาสัมพันธ์ จำนวน 10 คน (3) อสม. จำนวน 10 คน (4) เยาวชน ผู้สนใจ 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง ใช้ในการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ในประเด็นทางด้านการสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ต่างๆ ในชุมชน
2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มย่อย โดยผู้วิจัยทำการกำหนดประเด็นในการแลกเปลี่ยน ซักถาม สัมภาษณ์
3. การระดมสมอง (Brain Storming) การระดมสมอง โดยการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการหารูปแบบการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยเป็นแบบเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย (Action Research) โดยมีขั้นตอน ดังนี้ (1) สำรวจข้อมูลชุมชน สภาพทั่วไปด้านการสื่อสารของชุมชน (2) การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย (3) การสังเคราะห์รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (4) จัดเวทีนำเสนอข้อมูลรูปแบบเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาเครือข่ายความร่วมมือในการนำแนวทางที่ได้ไปขับเคลื่อนเป็นนโยบายในการพัฒนาร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล:

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยจะใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) เริ่มต้นด้วยการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมาเรียบเรียงและจำแนกจัดกลุ่มประเภทของความหมายอย่างเป็นระบบ สำหรับประเด็นใดที่มีความหมายชัดเจนแล้วจะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ส่วนประเด็นใดที่เห็นว่ามีนัยยะหรือความหมายแฝงในข้อความนั้นจะใช้วิธีการตีความหมาย (Interpretation) จากนั้นทำการเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่รวบรวมได้ (Thematic analysis) ซึ่งดำเนินการไปพร้อมกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และท้ายที่สุดก็จะสรุปประมวลผลเชื่อมโยงประเด็นการศึกษาเชิงทฤษฎี

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม พบว่าแนวทางการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

1. การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในการถ่ายทอดข่าวสารจากภายนอกให้กับคนชุมชนและถ่ายทอดข่าวสารจากชุมชนสู่ภายนอก สำหรับการเสริมศักยภาพหรือความสามารถในการสื่อสารให้กับผู้นำชุมชนเพื่อให้เป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นผู้รับฟังความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนที่ดี การเป็นผู้เปิดรับการสื่อสารจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนจนพัฒนาความสามารถในการถ่ายทอดข่าวสารให้กับสมาชิกในชุมชนได้รับรู้ความเป็นมาเป็นไปคุณค่าแท้หรือเทียม ตลอดจนผู้นำชุมชนจำเป็นต้องเป็นผู้มีความสามารถในการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารต่างให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับสภาพพื้นฐานการรับรู้หรือความรู้ของสมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดี

2. การพัฒนารูปแบบสื่อออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์นั้นมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบันโดยอย่างยิ่งบุคคลผู้ทำหน้าที่ในการส่งสารหรือส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ได้แก่ เยาวชนคนรุ่นใหม่ซึ่งถือว่าเป็นผู้สืบเสาะหาความรู้ต่างๆจากแหล่งข้อมูลออนไลน์ต่างๆได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้การสื่อสารของเยาวชนย่อมส่งต่อหรือถ่ายทอดให้กับญาติพี่น้องในครอบครัวของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็น ผู้ปกครอง ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งบุคคลเหล่านี้อาจเป็นผู้ขาดทักษะทางการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การอ่านออกเขียนได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยบุตรหลานในการสืบเสาะหาความรู้

อย่างไรก็ตามจากการสังเคราะห์แนวทางการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนจะทำให้ได้รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลหนองเม็ก สรปได้ดังนี้

1. รูปแบบการสื่อสารในชุมชน ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อออนไลน์ (Line Facebook) หอกระจายข่าว สื่อบุคคลในท้องถิ่น การประชุม ใบบลิว จดหมายข่าว การปิดประกาศตาม บอร์ดสาธารณะ และการจัดกิจกรรมเดินขบวนรณรงค์ต่างๆ ในชุมชน สื่อประเพณี วิถีกระจายเสียงคลื่นหลัก วิถีชุมชน หนังสือพิมพ์ และเคเบิลทีวี

2. ลักษณะผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อสม. อบต. ภาครัฐ นักจัดรายการ เวปมาสเตอร์ ผู้ผลิตสื่อ ป้าย วิทยากร บทบาทของผู้ส่งสาร ได้แก่ ด้านการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ด้านการให้ความรู้และคำแนะนำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องช่วยกันดูแลรักษาธรรมชาติและสร้างไว้ชนรุ่นหลังได้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม ด้านแนวปฏิบัติควบคุมมาตรการในการจัดการทรัพยากรในชุมชน และด้านการแก้ปัญหาร่วมกันในชุมชน

3. ลักษณะข่าวสารต้องการสื่อให้คนในชุมชน

3.1 การให้ความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งอาหารบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ: การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ ก่อให้เกิดจิตสำนึกและเห็นความจำเป็นในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน ทั้งป่าไม้ และแหล่งน้ำ ที่เป็นฐานการผลิตอาหารที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชน โดยสร้างให้เกิดความตระหนักและจิตสำนึกร่วมในการรักษาให้คงอยู่ และพัฒนาให้ดีขึ้น ซึ่งวิธีการให้ความรู้มีทั้งการบรรยาย การอภิปราย การเรียนรู้ด้วยตัวเอง การศึกษารณคดีตัวอย่าง ซึ่งแนวทางในการให้ความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งอาหารบนฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมของชุมชนหนองเม็ก มีด้วยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

3.1.1 สื่อสารโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การบรรยายโดยวิทยากร การให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาป่า และน้ำ เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารที่มีความยั่งยืนของชุมชน โดยให้ความรู้ สร้างความตระหนัก ให้คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและพฤติกรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า และการอนุรักษ์เพื่อทำให้เกิดความยั่งยืน

3.1.2 สื่อสารโดยการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการให้ความรู้ โดยให้คนในชุมชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ สร้างพื้นที่ให้กับคนในชุมชนได้นำศักยภาพของตนเอง และทุนทางชุมชนมาสร้างให้เกิดพลังในการพัฒนาแหล่งอาหารให้กับชุมชนเอง (1) สื่อประเพณี โดยการให้ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญภายในชุมชน ร่วมกันแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำ เพื่อสร้างเป็นแหล่งอาหารภายในชุมชน เช่น การบวชป่า สอดแทรกในงานประเพณีบุญต่างๆ (2) สื่อบุคคล สื่อออนไลน์ (Line Facebook) หอกระจายข่าว ในการสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชน รวบรวมข้อมูลพันธุ์พืช สัตว์ ที่มีอยู่ในแหล่งธรรมชาติในเชิงลึก เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรน้ำ และป่าให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้ศึกษาเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจกับทุนทางสังคม นำไปสู่การสร้างความตระหนักในการรักษา อนุรักษ์น้ำให้กับคนรุ่นใหม่ (3) สื่อออนไลน์ (Line Facebook) ในการศึกษากรณีตัวอย่างในการอนุรักษ์และจัดการแหล่งอาหารจากฐานทรัพยากร เพื่อสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานภายนอก และสร้างพลังในการอนุรักษ์ เมื่อได้เห็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จสามารถนำมาปรับใช้และต่อยอดให้กับชุมชนได้

3.2 การฟื้นฟูแหล่งอาหารบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ เป็นแนวทางในการดำเนินการกับทรัพยากรทางธรรมชาติภายในชุมชนที่ลดลงหรือเสื่อมโทรมให้สามารถฟื้นคืนกลับสู่สภาพเดิม กลับมาอยู่ในสภาพที่ดีขึ้นและเหมาะสมสำหรับการใช้ประโยชน์ต่อไป โดยมีแนวทางในการฟื้นฟูดังนี้

3.2.1 การจัดกิจกรรมเดินขบวนรณรงค์ต่างๆ ในชุมชน ในการสร้างวังปลา ให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาตามธรรมชาติ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาหลากหลายชนิด การสร้างวังปลา หรือ เขตอภัยทานสัตว์น้ำ ชุมชนจะร่วมกันกำหนดข้อตกลง ไม่ให้มีการจับสัตว์น้ำบริเวณที่เป็นเขตอภัยทาน และ

ทางชุมชนช่วยกันอนุรักษ์และดูแลรักษาสัตว์น้ำบริเวณนั้น แต่นอกพื้นที่เขตวังปลานั้นชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำมาบริโภคเพื่อดำรงชีวิตได้ ตามความพอเพียง

3.2.2 การจัดกิจกรรมเดินขบวนรณรงค์ต่างๆ ในชุมชนปลูกป่า ชุมชนร่วมกันกำหนดกิจกรรมการปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ ทั้งในวันสำคัญทางศาสนา หรือ วันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อ วันแม่ เพื่อเป็นโอกาสพิเศษให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมการอนุรักษ์ร่วมกัน โดยทำการปลูกไม้เนื้อแข็ง ไม้ผลกินได้ ผักป่าชนิดต่างๆ เพื่อให้ระบบนิเวศในป่ากลับมาสมบูรณ์ เป็นแหล่งผลิตอาหารให้ทั้งคนและสัตว์ป่า

3.2.3 สื่อประเพณีในการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา ดอนปู่ตาเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทางความเชื่อของคนในชุมชน และถือเป็นแหล่งหวงห้ามในการเข้าใช้ประโยชน์ ไม้ล่าสัตว์ ตัดไม้ในพื้นที่หวงห้าม หากมีใครฝ่าฝืนจะได้รับอันตราย หรือประสบเหตุต่างๆ จากความเชื่อนี้ทำให้ชุมชนสามารถสร้างความหลากหลายทางธรรมชาติให้เพิ่มขึ้นภายในป่าได้ โดยทำการกำหนดขอบเขตของป่าดอนปู่ตาให้ชัดเจน ให้คนภายในและภายนอกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ได้เห็นและเกิดความเกรงกลัว

3.3 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชนอย่างยั่งยืน: การให้คนในชุมชนมีบทบาทในการช่วยกันแก้ปัญหา วางแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน สร้างให้เกิดความตระหนักในการเป็นเจ้าของร่วมกัน และกำหนดแนวทางด้วยตนเอง ให้ฝ่ายรัฐ สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้สนับสนุนและส่งเสริมชุมชน ซึ่งแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชน มีดังนี้

3.3.1 ใปลิว จดหมายข่าว การปิดประกาศตาม บอร์ดสาธารณะ และการจัดกิจกรรมเดินขบวนรณรงค์ต่างๆ ในชุมชน ในการจัดทำระเบียบ ข้อตกลง กติการ่วมกันในการใช้ประโยชน์และการดูแลป่าชุมชนหนองเม็ก มีคณะกรรมการป่าชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเองในระดับหมู่บ้านของทั้ง 3 หมู่บ้านรอบป่า แต่ยังไม่มีการกำหนดระเบียบ หรือ กติกา ข้อตกลงร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าที่ชัดเจน และยังไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนที่เป็นทางการ จากหน่วยงานระดับท้องถิ่น ทำให้คณะกรรมการไม่แน่ใจในบทบาทของตนเอง การทำกิจกรรมยังขาดความต่อเนื่อง ขาดการหนุนเสริมจากภาครัฐ ดังนั้นควรจัดให้มีการประชุมหารือ และร่วมกันจัดทำระเบียบ ข้อตกลง กติกา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล กรมป่าไม้ สิ่งแวดล้อมจังหวัด เป็นต้น

3.3.2 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนพัฒนาป่าและน้ำ การจัดทำแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจน มีการกำหนดกิจกรรม โครงการ บรรจุในแผนพัฒนาระดับชุมชน แผนพัฒนาระดับตำบล และระดับอำเภอ เพื่อนำไปสู่การดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรม โดยแผนพัฒนานั้นชุมชนต้องร่วมกันคิด เสนอความคิดเห็น และจัดทำร่วมกัน โดยมีองค์กรบริหารส่วนตำบลหนองเม็กคอยสนับสนุน

3.3.3 สื่อออนไลน์ (Line Facebook) ในการจัดตั้งเครือข่ายดูแลป่าชุมชน เป็นรูปแบบของการจัดการป่าในระดับกลุ่ม องค์กรที่ชัดเจน ให้สมาชิกในชุมชนได้มีบทบาทในการดูแลป่าร่วมกัน เป็นการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชนทั้งในระดับพื้นที่ และระดับอำเภอ ขยายไปในระดับประเทศ เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่นๆ นำมาใช้ต่อยอด พัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น

อภิปรายผล

การเสริมศักยภาพสื่อบุคคล โดยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแล้ว ทำให้รูปแบบการสื่อสารของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้งในด้านบทบาทการสื่อสาร ทิศทางการสื่อสาร การไหลของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจากการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมภายในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลหนองเม็ก ทำให้ประชาชนสื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ทั้งภายในและภายนอกตัวหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอ ประชาชนสามารถรับรู้ข่าวสารได้เท่าทันต่อสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การเกษตร เศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุขการศึกษา และเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ อันนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ทำให้ชุมชนโดยรวมพัฒนาได้เร็วขึ้น สอดคล้องกับ (Dhammasaccakarn, W., 2000) การเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้ การประชุม เป็นช่องทางการสื่อสารที่เป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็น และเป็นการรวมตัวเพื่อระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนได้ ซึ่งที่ผ่านมาปัญหาคือ เมื่อมีการประชุม คนในชุมชนจะทำหน้าที่เพียงรับฟังข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานภายนอกเข้ามาแจ้งเพียงอย่างเดียว แต่ขาดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยสนับสนุนจะพบว่า ปัจจัยตัวกลางภายนอก ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งนั้น สามารถเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสื่อสารได้ ผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิฯ จึงได้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการจัดประชุม โดยมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งเป็นผู้ดำเนินการประชุม และประสานงานคนในชุมชนให้เข้าร่วมการประชุม ซึ่งพบว่าคนในชุมชนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบรรยากาศในการสื่อสารด้วย สังเกตได้จากเมื่อล่ามแปลภาษาได้พูดภาษาพม่าสื่อสารให้แรงงานข้ามชาติฟัง ด้วยภาษาที่ไม่เป็นทางการ สร้างบรรยากาศไม่ให้น่าเบื่อ ทุกคนจะให้ความสนใจ ไม่เกร็ง และกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นกันมากยิ่งขึ้น (Numtong, K., 2015) สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Devatheerarat, S., 2004) ที่พบว่า การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น บรรยากาศ ที่เกี่ยวข้องกับผู้คนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homophile) จะทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมได้ง่าย สังเกตได้จาก การสร้างบรรยากาศให้มีการประหม่อมือเสียงดังเพื่อให้กำลังใจผู้ที่แสดงความคิดเห็นในที่ประชุม ทำให้บรรยากาศในการประชุมครั้งนั้นมีลักษณะกระตือรือร้นและอีกเพิ่มขึ้น การจัดอบรมสิทธิของแรงงานเด็กข้ามชาติ จากการศึกษาสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติ พบการสร้างสื่อ

ชุมชน ได้วิเคราะห์จากปัจจัยอุปสรรคคือ คนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร, ปัญหาการสื่อสารที่ไม่เข้าใจ, ขาดช่องทางการสื่อสาร และทัศนคติของคนไทยกับแรงงานข้ามชาติ จากปัจจัยดังกล่าว ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการสร้างสื่อ โดยกำหนดให้เด็กข้ามชาติ ร่วมกับเด็กไทย ได้ร่วมกันผลิตสื่อจะสามารถลดช่องว่างความแตกต่างทางเชื้อชาติได้ ซึ่งเด็กเป็นวัยที่หล่อหลอมความคิดและทัศนคติได้ดีที่สุด อีกทั้งยังสามารถเป็นสะพานเชื่อมโยงให้ผู้ใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อเด็กต่างชาตินมากขึ้นด้วย ซึ่งในการผลิตสื่อ นั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการสนับสนุน และการมีส่วนร่วมของเด็กข้ามชาติ และเด็กไทยในการผลิตสื่อร่วมกัน เริ่มจากกระบวนการวางแผน โดยให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเลือกสื่อที่จะผลิตด้วยตนเอง ซึ่งสื่อที่เด็ก ๆ ได้เลือกผลิต (Numtong, K., 2015) ได้แก่ ละครหุ่นมือเรื่อง “หนูยังไม่พร้อมเป็นแรงงาน” และภาพวาดหัวข้อ “โลกของเด็กที่ได้เรียนและไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ” รวมไปถึงการให้เด็ก ๆ มีส่วนร่วมเสนอความคิดการผลิตโปสเตอร์เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติ การผลิตสื่อดังกล่าวทำให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร ไม่ได้เป็นเพียงผู้รับสารเพียงอย่างเดียว ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ช่วยสร้างกระแสตื่นตัวต่อปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติ โดยเด็ก ๆ จะได้เห็นความสำคัญของการศึกษา และสิทธิขั้นพื้นฐานของตน มีโอกาสฝึกทักษะการผลิตสื่อที่เด็ก ๆ สนใจ และสร้างการมีส่วนร่วมเชื่อมต่อกันระหว่างเด็ก และผู้ใหญ่ในการสื่อสารเรื่องการสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติได้ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ (Rojanasupot, S., 2004) ที่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกกลุ่มมีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์ เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มสมุนไพรรวม อบต. กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มเยาวชน และกลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่ใช้ป่า สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิตใด ๆ มีพื้นที่ให้ชาวบ้านทุกกลุ่มได้แสดงความรู้การมอบสื่อผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากปัจจัยอุปสรรคการขาดช่องทางการสื่อสาร จึงเริ่มจากสำรวจสื่อที่มีอยู่ในชุมชนก่อน พบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่สื่อสารจากสื่อบุคคลเป็นหลัก ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม ประเพณี การทำบุญเข้าวัด และติดตามข่าวสารจากบอร์ดประชาสัมพันธ์ ซึ่งตรงกับแนวคิดการสื่อสารของคนพลัดถิ่น โดย (Daniel Dayan, 1999) ได้ศึกษาคุณสมบัติของสื่อเฉพาะกิจ ที่เป็นเครื่องมือเชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มคนพลัดถิ่น พบว่า กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้ยึดติดกับสื่อกระแสหลัก เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เนื่องจากผังรายการของสื่อกระแสหลัก เช่น ละคร หรือข่าวมีสัดส่วนที่น้อยมากในการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคนพลัดถิ่น แม้ว่าในปัจจุบันจะมีสื่อเพื่อคนชายขอบขึ้น แต่ก็ยังคงมีส่วนน้อย และขาดการสนับสนุนที่เพียงพอ ทำให้คนพลัดถิ่นรู้สึกว่าเป็นกลุ่มคนที่ไร้อำนาจ (Powerless) ดังนั้นคนพลัดถิ่นจึงได้ให้ความสำคัญกับสื่อที่มีผลต่อการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ร่วมกัน เช่น พิธีกรรมทางศาสนา การไปทำบุญ, การทำกิจกรรมกลับไปเยี่ยมบ้าน เกิดการรวมญาติในวันสำคัญ และการสร้างเครือข่ายของผู้พลัดถิ่นด้วยกัน ดังนั้น นอกจากสื่อบุคคลในการกระจายข่าวสารแล้ว จึงมีกลยุทธ์การมอบสื่อขึ้น เพื่อใช้กระจายข้อมูลข่าวสารในบอร์ด

ประชาชนสัมพันธ์ของแต่ละชุมชน และมีบอร์ดประชาสัมพันธ์ภายในวัด เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้กับแรงงานข้ามชาติที่เดินทางเข้าวัดไปหาบุญอีกทางหนึ่งด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรมีการนำรูปแบบที่ได้ ไปพัฒนาทดลองใช้ แล้วติดตามประเมินผล หรือการพัฒนาต่อยอดงานวิจัยให้เกิดการพัฒนาและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้จริง

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเม็ก ควรนำรูปแบบที่ได้ ไปพัฒนาต่อยอด โดยการนำไปบรรจุเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อจะได้พัฒนาและสนับสนุนงบประมาณบางส่วนในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

1.3 ควรมีการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและสื่อสารมวลชนในการจัดช่องทางการสื่อสาร การเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับชุมชนเพิ่มขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาความพึงพอใจในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาพื้นที่ให้สามารถเป็นแหล่งอาหารให้ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงในเขตอำเภอนาเชือก ให้องค์ความรู้สมัยใหม่แก่ชุมชน การพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการ การผลิต การตลาด เพื่อเป็นแหล่งอาหารได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

References

- Devatheerarat, S. (2004). *Participatory communication to manage waste problems of local people in Pak Chong District, Nakhon Ratchasima Province*. Nakhon Ratchasima: Vongchavalitkul University.
- Dhammasaccakam, W. (2000). *Behavioral Sciences*. Songkhla: Department of Information Science, Prince of Songkla University.
- Kaewthep, K. (2000). *Community Media: Knowledge Processing*. Bangkok: Research Support Fund Office (TRF).
- Nong Mek Subdistrict Administrative Organization. (2018). *General information of Nong Mek Subdistrict Administrative Organization*. Maha Sarakham: Nong Mek Subdistrict Administrative Organization.

- Numtong, K. (2015). Participating communication to aware of the fundamental rights of the migrant in the communities in Samutsakorn province. *Journal of communication and innovation NIDA, 2 (2), 71-100.*
- Rogers, Everett M. and F. Floyd Shoemaker. (1971). *Communication of Innovations: A Cross Cultural Approach.* New York: The Free Press.
- Rojanasupot, S. (2004). *Communication for participation in community forest management of Huai Kaew villagers, Mae on sub-district, Chiang Mai province.* Bangkok: Department of Communication Arts, Payap University.
- Saengsri, T. (2015). Development of Web Site for Tourism in Ban Hua Thung, Chiang Dao District, Chiang Mai. *RMUTL Journal of Humanities and Social Science, 3 (1), 28-42.*
- Satawatin, P. (2003). *Principles of Communication Arts.* Bangkok: Rung Ruengsarn Publishing.
- Yamaphai, S. (1983). *Human communication.* Bangkok: 68 printing.

